

A világvárosok szerepe a kultúrában*

Ulf Hannerz

A Londonhoz hasonló városok sorsa az állandó változás. Át kellett alakulniuk többé-kevésbé nemzeti jellegű városokból a nagyvilág városaivá, modern kori Rómává, hogy érzékeltessék a hozzám hasonló szigetlakókkal és a nyelvükbe és kultúrájukba nálam is inkább bezárkózó embertársaimmal, milyenek kell lennie egy igazi városnak. Olyan városokká kellett válniuk, ahová a világ minden tájáról érkeznek a barbárok, az erdei és a sivatagi népek, az arabok, az afrikaiak és a malájok – tanulni, elegáns árukat vásárolni, ellenszert a jó modort, és ismerkedni a szabadsággal (V. S. Naipaul, 1987: 141–142).

Robert Redfield és Milton Singer 1954-ben megjelent *A városok szerepe a kultúrában* című cikkükben az ortogenetikus és heterogenetikus kulturális átalakuláson átment városok közötti különbségeket tárgyalják. Az ortogenetikus városok, melyeket jól példázzák az urbanizáció hajnalának városai, viszonylag homogén (feltehetően helyi változatokkal tarkított), paraszti „kis tradícióval” rendelkeztek, amelynek további finomodásából jött létre a már összetettebb „nagy tradíció”. A heterogenetikus városokban zajló kulturális folyamat során „olyan eredeti gondolkodásmódok alakultak ki, melyek nagyobb tekintéllyel bírtak, mint a régi kultúrák és civilizációk, illetve konfliktusban álltak azokkal”. Redfield és Singer szerint a heterogenetikus városokra az alábbi két állításnak legalább az egyike igaznak bizonyult. A közmegegyezés és az emberi kapcsolatok inkább a gyakorlati, mint az erkölcsi renden alapultak, vagyis elsősorban a közigazgatási szabályozás, illetve az üzleti és a gyakorlati szempontok domináltak; valamint: a kérdéses városok szerteágazó kulturális hátterekre támaszkodó lakói nem saját kultúrájuk származási helyén éltek.

Harminc-egynéhány év múltán Redfield és Singer feltételezéseinek, kérdésfeltevésének, illetve fogalmainak egy része talán idegenül hangzik. Annyi azonban bizonyos, hogy manapság a városok nagy része inkább heterogenetikus, mint ortogenetikus, és némelyikük látványosan valóban úgy alakítja és rendezi át a jelentéseket s a jelentéssel bíró formákat, hogy közben átrajzolja a föld kulturális térképét, és talán megváltoztatja a kultúra és a tér viszonyáról kialakított elképzeléseinket is. Korábban a kultúra makroantropológiájának domináns hasonlatául, már amennyiben volt ilyen, a globális kulturális mozaik szolgált. A kultúrák sokaságának fogalma éppen annyira egyértelműnek tűnt, mint az a feltételezés, hogy a kultúrák körülhatárolt egységek, melyek adott helyekhez kötöttek. A huszadik században azonban – inkább, mint korábban bármikor, bár talán a huszonegyedik században sem lesz

* Ulf Hannerz (1993): The Cultural Role of World Cities. In *Humanising the City? Social Contexts of Urban Life at the Turn of Millennium*. A. Cohen és Fukui Katsuyoshi (szerk.), 69–83. Edinburgh.

ez kevésbé igaz – a mozaikhasonlatot, valamint a kulturálról történő gondolkodásban a helynek tulajdonított fontos szerepet ki kell egészíteni a kultúra térbeli áramlásának fogalmával. Az uralkodó világrendet a sokféleség állandóan változó szerveződéseként kell fölfognunk, annak megértésében egyre nélkülözhetetlenebb a kulturális szempont.¹ A sokféleség szerveződésén belül a kultúra áramlását részben a központ-periféria viszonyok határozzák meg. A szóban forgó központok között pedig jó néhány világváros található.

Hogy melyek ezek? A Nyugat terjeszkedése és az iparosodás hőskorában, amikor a jelenlegi világrend kialakult, Redfield és Singer a heterogenetikus kulturális változáson átesett városok egyik legjelentősebb kategóriájának tekintették „a világszintű vezetői és vállalkozói osztály városait”, melyekre példaként London, New Yorkot, Oszakát, Yokohamát, Sanghajt, Szingapúr és Bombajt hozták föl. Egy későbbi, a világvárosok napjainkban zajló átalakulásáról szóló írásban, melyre később még visszatérek, Friedmann és Wolff azt állítja, hogy ma a világvárosok a világgazdaság irányító központjai, és az általuk föl sorolt városok részben megegyeznek a Redfield és Singer által említettekkel, úgy mint: Tokió, Los Angeles, San Francisco, Miami, New York, London, Párizs, Frankfurt, Zürich, Kairó, Bangkok, Szingapúr, Hongkong, Mexikóváros és São Paulo (Friedmann és Wolff 1982: 310).²

Némelyek ezek közül azonban inkább tételek világvárosnak, mint a többiek, valamint gazdasági és kulturális szerepük sem azonos lehetnek, még ha rokonítást is egymással. Mivel ebben a cikkben a kultúrával foglalkozom, elsősorban az a néhány központ érdekel, amelyet a világ különböző pontjain mint a kulturális újdonságok megbízható forrásait tartják számon. Ebből a szempontból a városok szerencséje forgandó. A múlt század során különböző időszakokban Bécsről és Berlinről lehetett talán a leginkább elmondani, hogy a világ nagy része, de legalábbis a nyugati világ, kitüntetett figyelemmel részesítette, ahonnan sokféle gondolat és kulturális forma eredt. Ezek a városok ma már nem bírnak ugyanakkora jelentőséggel. Napjainkban elsősorban New York, London és Párizs talán ilyen példa, s esetleg Los Angeles is idesorolhatjuk Miami nem igazán felel meg a feltételeknek, bár Latin-Amerikában és a Karib térségben mindenképpen egy világváros szerepét tölti be. Megelőlegezhetjük esetleg a világvárosi státust Tokiónak, Sydneynek, Madridnak és – újra – Berlinnek is ebben az értelemben, de akkor néhány olyan jelölt is el kellene fogadnunk, melyeknek a megfelelésében – legalábbis pillanatnyilag – nem vagyok teljesen bizonyos.

Jelen tanulmányban egy ezekre a városokra alkalmazható megközelítési módot szeretnék fölvezetni, és ugyanakkor meghatározni, miként illeszkedik a világvárosok a jelen kultúr-történetébe (illetve miként rendezhetők egy elfogadhatatlan koherens gondolatmenetbe). Ezen a ponton is föl kell hívnom a figyelmet egy párhuzamra Redfield és Singer cikkével. A szerzők leszögezik, hogy írásuk célja „olyan gondolati keretet szolgáltatni, mely hozzájárulhat a városoknak a kultúra fejlődésében, hanyatlásában és átalakulásában játszott szerepének a tanulmányozásához”, de „nem befecsejt kutatásokra támaszkodnak”, nem megfigyelt körülményeket vagy folyamatokat írnak le, csupán „gondolati sémákat nyújtanak, az egyes városokra vonatkozó utalások példaként szolgálnak, és közelítő jellegűek”. Mindez az alábbiakra is igaz.

¹ Ez a fejezet „A kulturális világrendszer” projekt részeként született a Stockholmi Egyetem Szociális Antropológia Tanszékén; a tágabb összefüggésekről lásd még például: Hamner (1987; 1989a; 1989b; 1990). A projektet a Humán és Társadalomtudományok Svédországi Kutatóintésete (HSFR) támogatta.

² Heoman szintén meghatározza a globális gazdasági szereppel rendelkező városok sorát, mely némiképp eltér az itt említett föl sorolástól. Különböleges figyelmet szentel Párizsnak és Miami-nak (pontosabban Coral Gablesnek). Cikkében találunk közvetlenül az itt említetkekre vonatkozó megállapításokat is (Heoman 1977).

Négy transznacionális kategória

A világváros egyrészt önmagában való hely, másrészt csomópont egy hálózatban; kulturális szerveződésként helyi és transznacionális viszonyokban egyaránt részt vesz. A világváros életének belső jellemzőire vonatkozó föl fogásokat össze kell egyeztetnünk az annak külső kapcsolatairól alkotott elképzelésekkel.

Első lépésként meghatározunk négy társadalmi csoportot vagy kategóriát, melynek tagjai a mai világvárosok lakosságának többségét alkotják. Az a tény, hogy New York, London és Párizs nem csupán az amerikai, a brit vagy a francia kultúra helyi változata, vagy akár azoknak városi formája, hanem minőségileg más, nagymértékben a fent említett négy társadalmi kategória ottani jelenlétének köszönhető. Ezekben a kategóriákban az a közös, hogy mindegyik bizonyos értelemben transznacionális; tagjai életük kisebb-nagyobb részét világvárosokban töltik, ugyanakkor szoros kötelékek fűzik őket a világ egy másik részéhez is. A négy kategória együtt nem teszi ki a városi lakosság egészét, még csak a többséget sem. Azt sem állítom, hogy kimerítenék az adott városokban elképzelhető transznacionális létformák valamennyi lehetőségét. Nélkülük azonban – ilyen vagy olyan összettelítéssel jelenlétük nélkül – ezek a városok elveszítенék világváros mivoltukat.

Az első kategória a *transznacionális üzletemberek*. Redfield és Singer kifejezésével élve, a világvárosok „a világszintű vezetői és vállalkozói osztály városai”, a világgazdaság idegközpontjai.³ Főbb funkcióik Friedmann és Wolff szerint a menedzsment, a banki és pénzügyi, valamint jogi szolgáltatások, a számviteli, a műszaki tanácsadás, a telekommunikáció és a számítástechnika, a nemzetközi szállítmányozás, a kutatás és a felsőoktatás (Friedmann és Wolff 1982: 320). Igaz ugyan, hogy a világvárosokban a gyártásnak történelmi okokból maradt némi gazdasági szerepe, mégsem az köti őket közvetlenül és a legdinamikusabban a külvilághoz.

Az itt tárgyalt városok lakosságának egyik legszembetűnőbb rétege az imént föl sorolt tevékenységeket végző, kiváló iskolázottságú, magas képzést és sokat utazó emberekből áll. (Természetesen jelentős számú adminisztratív „személyzet” is kiszolgálja őket.) „Azok számára, akik rákapcsolódnak a nemzetközi információs láncokra, a városok azért hasznosak, mert információban gazdag helyek” – írja Webber egy régebbi cikkében, és így folytatja: „Az a mód, ahogy ezek az emberek használják a várost, rávilágít annak lényegére, hiszen számukra a város nem más, mint egy hatalmas kommunikációs központ, melyen keresztül az emberek kapcsolatba léphetnek egymással” (Webber 1968: 1095–1096). Természetesen ezekben a városokban a lakossága nagyrészt annak az országnak a szülöttele, ahol a város található. Sokan azonban máshonnan származnak, ők olyan emberek, akiknél a karrier mobilitása együtt jár a földrajzi mobilitással – ezt a csoportot nevezték a szociológusok néhány évtizede „spirálvonalban haladó rétegnek” (lásd Watson 1960). Talán jól érzékelteti számuk növekedését az a körülmény, hogy New Yorkban 1970-ben mindössze 41 külföldi bank működött, 1981-ben pedig már 249 (Sassen-Koob 1984: 150). Több ehhez hasonló változás is történt a világvárosokban. A transznacionális menedzsment kategóriájának összetétele példáulink esetében nyilvánvalóan eltér: kiegészültenél több nyugat-európai találmány New Yorkban, és több ázsiai Los Angelesben.⁴ Miami különlegességét az adja, állítja Allman a vá-

³ A világvárosokról szóló legtöbb, az utóbbi időben született írás a világgazdaságban betöltött szerepeket taglalja, kivéve Friedmann és Wolff (1982) cikket, melyre a szövegben, illetve Heoman (1977), melyre a 2. sz. jegyzetben hivatkozom. Lásd például: Friedmann (1986), Rimmer (1986), Korff (1987), Masai (1989) és King (1990).

⁴ Ezek a különbségek azonban viszonylagosak; lásd például Webb (1989) cikket a londoni japánokról.

rosról szóló könyvében, hogy éppen akkor – tehát 1960 körül –, amikor lehetővé vált Miami Észak-Amerikát, Latin-Amerikát és Európát összekötő földrajzi helyzetének kihasználása, a kubai üzleti diaszpóra gyűjtőpontjává vált, mely viszont az amerikai menekültyűli politika következtében nem maradtott teljes egészében a városban, hanem szétszórtott az emleltt három kontinensen. Így aztán a városnak „rendelkezésre álltak a megfelelő emberek a megfelelő helyeken ahhoz – nemcsak Miamiában, de az egész világon szétszórtan –, hogy interkontinentális adottságait kiaknázhassa” (Allman 1987: 294–295).

A világvárosokban megtalálható másik, könnyűszerrel azonosítható kategória a *harmadik világból származó népesség* (jelen esetben a fejlett világban található településekre gondolok). Sokszor elmondták már, hogy a tágabb értelemben vett Los Angeles „a legnépesebb mexikóiák lakta nagyváros Mexikó területén kívül, és a második legnépesebb kínaiak lakta nagyváros Kína határain túl... a legnépesebb koreaiak lakta nagyváros Korea területén kívül, a legnagyobb Fülöp-szigetiek lakta nagyváros a Fülöp-szigetek területén kívül, és a legnépesebb vietnamiak lakta nagyváros Vietnam területén kívül” (Lockwood és Leinberger 1988: 41). Sutton rámutat, hogy „New York a legnépesebb karibi lakossággal rendelkező város a világon, megelőzve a jamaikai Kingston, a Puerto Ricó-i San Juan és a trinidadi Port of Spaint együttvéve” (Sutton 1987: 19).⁵ Miami gazdag kubai menedzser- és vállalkozói eliteje jó példa arra, hogy a harmadik világból származó lakosság nem minden világvárosban rendelkezik egyforma háttérrel. Mégis, ezek az emberek többnyire alacsony szintű képzettséget igénylő, kevés fizetéssel járó munkát végeznek, az előbb említett első kategóriához képest a másik végletet képviselik. (Az az egyre gyakrabban használt fordulat, hogy „New York egy harmadik világbeli város”, ezek szerint értelmezhető metonimikusan és metaforikusan is – azaz úgy, hogy „a bevándorlás miatt a harmadik világ részévé vált”, de úgy is, hogy „a gazdagok és a szegények között tátógnó szakadék New Yorkot strukturálisan a latin-amerikai, ázsiai vagy afrikai városokhoz rokonítja”).

Harmadik kategóriaként egy kétségelentl kisebb létszámú csoportot határozunk meg, amely viszont sokkal nagyobb súlytal szerepel az általam vizsgált városokban: ők a szűkebb értelemben vett kulturálval foglalkozók – itt az *expresszív tevékenységek specialistáinak* nevezem őket. A klasszikus példa természetesen a párizsi művészvilág – hagyományosan nemzetközi összetételével. Ugyanezt elmondhatjuk Párizsról mint a divat világnak fővárosáról is. Napjainkban persze szélesebb a művészi tevékenységek köre, ide tartozik a képzőművészet, a divattervezés, a design, a fényképezés, a filmművészet, az írás, szerkesztés, szakácsművészet, és még számtalan egyéb művészeti ág, melyek New Yorkban talán erőteljesebben jelen vannak, mint bárhol másutt. London ebből a szempontból nem áll az élen, ám az kétségelentl, hogy a Nemzetközösség tagországaiól származó tehetséges művészek nagy része mindenképpen elzarándokol Londonba, mert ott több visszajelzést kap a munkájáról, mint otthon. A hollywoodi filmipar miatt Los Angeles már nagyon korán világvárosi státusra tett szert, de először csak korlátozott mértékben, hiszen a többi jellemző csak később jelentkezett. Az expresszív tevékenységek specialistái általában azért költöznek fiatal korukban világvárosokba, mert azok egyedülálló tanulási lehetőséget nyújtanak, de mozá-

suk a zárandoklathoz is hasonlítható, amely az „igazi helyek” felé irányul. Ezek a migránsok vagy rövid ideig maradnak, vagy örökre, és gyakran nehéz megmondani, ki mit fog tenni. Míg a menedzseri szervezeti keretekhez tartoznak, az expresszív tevékenységek specialistái általában önállóak.

Végül a nyegedik kategóriába tartoznak a *turisták*. Ők olyanok sáron cserélődnek, hogy emiatt a városok hivatalos népesség-nyilvántartásában nem is szerepelnek, de mindig nagy számban vannak jelen, és tartózkodásuk során figyelemre méltó intenzitással foglalkoznak a városal.

A négy fősorolt kategória tagjai fölfehetően aktívak a kultúra transznacionális áramoltásában azáltal, hogy mobilisak. Az utóbbi időben nyilvánvalóan a közlekedés technológiájának és gazdaságosságának legújabb változásai miatt nőtt meg a számuk (illetve nagyrészt ezek a változások vezettek életformájuk transznacionális jellegének kialakulásához). A szuperzonikus reptűk korában az emberek olyan sebességgel tehetnek meg nagy távolságokat, utazhatnak oda és vissza két célállomás között, hogy a migránsok és a migráció kutatásában alkalmazott megközelítéseink, melyek fölött igencsak eljárt már az idő, nem szolgáltatnak kielégítő magyarázatot a jelenségre.

Ugyanakkor a jelentések és a jelentések bíró formák anélkül is terjednek, hogy az emberek helyet változtatnának, nem utolsorban a kultúra speciális technológiája, a média segítségével. A fenti négy kategória meghatározása után meg kell jegyeznem, hogy különleges kapcsolat áll fűn a média és a világvárosok között abban az értelemben, hogy a világvárosok esetében a média székhelyei, illetve témái is egyben. Több alkalmunk is lesz visszatermi az ebből a megállapításból levonható következtetésekre.

Ami a négy csoport vagy kategória tagjait illeti – gondolhatjuk –, természetesen osztonak másokkal a világvárosi környezetben. Igaz ugyan, hogy más társadalmi kategóriákhoz tartozó emberekhez a kapcsolatok számtalan válfaja fűzi őket, de elsősorban egymással állnak közvetlen kapcsolatban. „A transznacionális elit a világvárosok domináns osztálya, és a városok az ő életvezetésű, valamint a munkához kapcsolódó igényeik kiszolgálása köré szerveződnek” (Friedmann és Wolff 1982: 322). Egyrészt igen sokféle szolgáltatást vesznek igénybe, melyek némelyikét a képtelen és rosszul fizett harmadik világbeli migránsok nyújtják – részben az informális gazdaság keretein belül. Sassen-Koob például azt állítja, hogy nyilvánvaló kapcsolat áll fűn a New York-i és Los Angeles-i globális menedzsment létszámának növekedése és a rosszul fizett bevándorlók odaáramlása között, akik bizonytalan körülmények közepette dolgoznak ezekben a városokban (Sassen-Koob 1984; 1986). Valószínűleg ugyanez a vezetői elit biztosítja az expresszív tevékenységek specialistái számára megélhetésük alapját. Minthogy azonban ez a megélhetés bizonytalan, különösen a fiatalok és a kezdők esetében, előfordul, hogy emek a rétegek ki kell egészítenie a keresetét a betanított vagy segédmunkát igénylő szolgáltatási szektorban vállalt munkával. Ha a menedzserletnek nem volna szükségű repulitőre és hotelekre, a turisták ellátása sem érne el a jelenlegi színvonalat. Ugyanakkor a turisták maguk is nagy fogyasztók a szolgáltatások terén; átmeneti luxusigényeik révén néhányan a menedzserlet rendszeresebb fogyasztói szokásainak a szintjét is elérik. Ez a két kategória bizonyos mértékű szimbiózisban él; ha nem volna jelen mindkettő, a világváros egyikük számára sem nyújtaná ugyanilyen biztonságát az így meglévő előnyöket (Heenan 1977: 88).

Nem minden turista költ azonban sokat. Olyan utazók is ellátogatnak a világvárosokba, akik csupán örömetűk lelik abban, hogy egy ideig ott tartózkodnak, és nincsenek határozott, karrierrel kapcsolatos céljaik, mint a menedzserlet vagy az expresszív tevékenységek specialistáinak (talán általánosabb célokak érkeznek – mint például a nyelvtanulás). Ők egy

⁵ Lockwood és Leinberger fősorolásában szerepel az is, hogy „a második legnépesebb japán nagyvárosi terület Japán határain kívül...”. Minthogy azonban Japán nem tartozik a harmadik világból, ezt a rész kiágyatam az idézetből. Ugyanakkor Japán nagyobb városai már maguk is kevésbé homogének etnikailag, mint korábban. Ezekben a városokban is megnőtt a Fülöp-szigetiekől, Bangladesből és Marokkóban érkező, harmadik világbeli lakosság. Az erre a fejleményre vonatkozó megfigyeléseket lásd például: Haruo (1990) és Toshio (1990).

köztes csoportot képeznek, mely a turisták és a rosszul fizető szolgáltató szektorban dolgozó migránsok jellemzőivel rendelkezik, és átmenetileg önként vállalt, viszonylagos széngényben élnek. Személyes háttérük nagyban különbözhet a képzetlen harmadik világbeli bevándorlóktól, akikkel bizonyos értelemben versenyeznek, jó példa erre a bébiszitterek helyzete. (Egy harmadik világbeli, világvárosban élő csoport, melyre a fentiek igazak, vagy igazak voltak, a Párizsban élő közép-afrikai *sapeur*oké, *dandy*ké, akik csak azért élnek Párizsban, hogy ott legyenek, hogy otthon majd elmondhassák magukról: jártak Párizsban, és hogy összehállithassák jó hangzású márkákból álló ruhárukat.⁶)

A kultúra áramlásának keretei: életforma és piac

Mielőtt konkrétan tárgyalni kezdenénk a világvárosokban zajló kulturális folyamatokat, előrebocsátanék néhány gondolatot a fogalmak tisztázása érdekében: a kortárs társadalmakban a jelentéssel bíró formák és a jelentés áramlását néhány főbb szervezeti keret és azok összefüggései határozzák meg. Ezek a szervezeti keretek saját elviek, időbeli és térbeli jellemzők, valamint a hatalomhoz és az éléhez fűződő viszonyuk szerint tartják mozgásban a kultúra áramlását. Az alábbiakban elsősorban két ilyen szervezeti kerettel és azok összefüggéseivel foglalkozom: ezeket *életformának* és *piacnak* nevezem.

Úgy gondolom, hogy az életforma keretén belül a kultúra áramlása egyszerűen két ember érintkezése során megy végbe. Ez egy szabad és kölcsönös áramlás, mely akkor történik, amikor az élet természetes velejárójaként megfigyeljük egymást, és interakcióba lépünk egymással minden nap helyzetekben. Nem nagyon érzékeljük ezt az áramlást, és nem is reflektálunk rá. Elég nyitott szemmel járunk ahhoz, hogy részesei legyünk. Néhányan azok közül, akikkel érintkezünk, olyanok, mint mi, mások kevésbé. A városi élet jellemzője, hogy az előbbieik aránya kisebb, az utóbbiak pedig nagyobb, mint más környezetekben. Az életforma bizonyos jelenségei felkeltik figyelmünket, mások egyenesen provokálnak. Másrésztről az is igaz, hogy a városlakóknak a sokféleség közepette sikerül bezárkóznuk a nagyrészt hozzájuk hasonlók körébe.

A piac keretében ezzel szemben az emberek mint vásárlók és eladók viszonyulnak egymáshoz, ita a jelentés és a jelentéssel bíró forma fogazatsái cikké vált. Valószínűleg minden fogyasztási cikknek van valamilyen jelentése, és ennyiben kulturális fogazatsái cikknek tekinthető; sok esetben azonban az árucikk mindössze – vagy nagyrészt – információs, intellektuális, esztétikai és érzelmi értékkel bír, és itt most elsősorban erre az esetre utalok. A piacnak mint szervezeti keretnek természetesen van néhány közismert tulajdonsága. Szereplői versenyben állnak egymással, és folyamatosan újítanak a kereslet újtermelése érdekében. Zenkivül igekeziknek a kultúra áramlásának mind nagyobb részét a piac keretei közé terelni.

Az alábbiakban kimutatom, hogy a világvárosok mint kulturális folyamatnak nagy részét szemlélhetjük helyi és transznacionális szinten egyaránt, mint kulturális irányzatok kölcsönhatását az életforma és a piac szervezeti keretein belül. Ez a folyamat részben – fölöt-több szembeötölő módon – az utcán zajlik.

6 A *sapeur*ok analitikus vizsgálatát lásd Friedmannál (1990a; 1990b).

A helyi milió mint látványosság

Egy New York-i szociológus, Gerald Handel diákjai révén kérdéseket tett föl a városba látogató turistáknak. Következzék néhány New York-i benyomás:

„Hát, sok érdekes élményem volt, de talán az volt a legérdekesebb, hogy láttam a 42. utcát, és leszó-
lított egy szöke parázsok felkete transzvezsziá.” (Férfi, 30–39, egészségügyi dolgozó, Minneapolis)

„Két nappal ezeltől eljutottam a Village-be, és láttam egy fickót görkóival, esküví ruhá-
ban és bukósisakban gurulni lefelé a Hetedik sugárúton. Elképesztőnek találtam, de mondták,
hogy New Yorkban, és különösen a Village-ben, ez teljesen normális.” (Nő, 20–29, könyvelő,
Dominikai Köztársaság)

„Láttam, ahogy egy idős néni elbánt egy utvajjal. Az volt benne a poén, hogy a nérinól ki-
derült, hogy zaaru.” (Nő, 30–39, háziasszony, Québec)

„A sokféle ember. En monlitikus társadalomból származom, ahol mindenki ugyanahhoz az
etnikai csoporthoz tartozik. Itt például sok a homoszexuális is.” (Nő, 20 év alatti, diák, Jamaika)
(Handel 1984).

Más szóval, amint Georg Simmel rámutatott: a nagyvárosok mentális életéről szóló esszé-
jében, „változó képek sorjázának gyors egymásutánban, a futó pillantásokkal rögzített lát-
ványban kiéleződik a diszkontinuitás, és elcsúszdít az újabb és újabb várakozások végtelensé-
ge” (Simmel 1964: 410); vagyis látványosságban van részünk. Természetesen mindezt az
ember nagyrészt ellenszolgáltatás nélkül kapja, csupán jelenléte által, az életforma szerve-
zeti keretén belül működő kölcsönösség révén részestül belőle. A kölcsönösséget ebben az
esetben nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A világváros látványosságait – így vagy úgy – az
emberek közösen hozzák létre. Senki sem lehet pusztán szemlélődő, mindenki résztevé-
ő megfigyelő, és a látványlók kiugró jellegzetességei is az egyén perspektívájától függenek.
A fejlett világból – Nyugat-Európából, Észak-Amerikából – érkezett látogatók – hogy az on-
nan származó helyi lakos) számára talán éppen a harmadik világból származó lakosság je-
lenléte a legmeglepőbb London, Párizs vagy New York utcáin; a dominikai könyvelő szá-
mára egyetlen ember különösebb, hogy amaikai diák pedig a homoszexuális nyílt vállalá-
sát tartja rendkívülinek és az emberek sokféleségét, amelybe az ő szempontjából beletartoz-
ik a quebeci háziasszony és a minneapolis-i egészségügyi dolgozó is.

A messi földről érkezett látogatók szemében a város lakói mind egyformának tűnhetnek,
ugyanakkor másmilyenek, mint amit otthon láthat, az érzélt látványosságok számátanak. Egy
világvárosban azonban ennél még sokkal többről van szó; ott belső sokféleséggel is szem-
beötülünk. Elmondhatjuk, hogy ez a fajta tarkaság kétféleképpen mutatkozik meg a világvá-
rosban csakúgy, mint a legtöbb nagyvárosban. A szembeötölően eltérő életformák egyrészt
kollektív formában jelennek meg, mint olyan többé-kevésbé összetartó csoportok szubkultú-
rái, melyeknek a tagjai biztosítják egymás számára a szubkultúra fejlődéséhez és fennmar-
adásához szükséges erkölcsi, érzelmi és intellektuális támogatást – akár a történelmi háttér,
akár az aktuális viszonyok, akár a csoport tagjainak a kedveltsége alkotják az adott szubkul-
túra alapját. Minden más tényező egyezése mellett a nagyobb városokban a kisebb városok-
hoz képest egyszerűen több ilyen csoport létrejöttéhez adott a kritikus tömeg, melyek együt-
tes jelenléte sokféleséget teremt (Fischer 1975). Másrésztől a nagyobb városokban társasá-
gi kapcsolatokat kell kiépíteni, egyéni megbecsülést kell szerezni, és az emberek azért akar-
nak annyira különbözni a többiekőtől, mert félnek a tömeges egyformaságtól. Ilyen módon a
sokféleség részben az egyének, és nem a csoportok szintjén jön létre. Az a körülmény, hogy
a világvárosok lakossága általában több helyről származik, kiegészül a városi életnek ezzel
a két általánosabb jellemzőjével, és együtt még inkább hangsúlyozzák a diverzitást.

Az emberek természetesen igen eltérő módon fogadják a világváros miliójét. Néhányan kellemetlennek, sőt veszélyesnek érzik, szimbolikus erőszakért értelmezik. Ezek általában olyan emberek, akik nem sajátos jellege miatt tartózkodnak a világvárosban; talán már itt voltak, mielőtt a település világvárossá vált a szó aktuális értelmében. Az őslakosok gyakran szívesebben vennék, ha Párizs, New York vagy London olyan volna, mint bármelyik francia, amerikai vagy brit város, de annak semmiképpen sem örülnék, hogy városuk a harmadik világ határára sodródott. Így a világvárosra jellemző kulturális folyamat egyik paradoxona: míg a periférián vagy félperiférián élők folyamatosan a központ kulturális befolyását érzékelik, vagyis a központ-periféria irányú áramlást, addig a központ bennszülött kultúrájának – saját szemszögéből – a periféria reprezentációjának ostromát és betörését kell kiállnia.

A világvárosok lakói közül azok, akik azt kívánják, hogy a periféria húzóerőjén vissza, de legalább is viselkedjen szolidabban, és csak a nélkülözhetetlen szolgáltatásokat nyújtsa. De még így sem érzik magukat biztonságban. A városban uralkodó diverzitás hírtelen és drasztikusan ránemegyhat a békét az életükre. (Tom Wolfe regénye, a *The Bonfire of the Vanities* (A hiúságok máglyája) ezt a témát dolgozza föl New York kontextusában csakúgy, mint E. O. Doctorow *Ragtime* című műve egy korábbi időszakra vonatkozóan.) A helyi média a maga részéről legalábbis ezt sulykolja beléjük. Ráadásul általában nehezen különböztetik meg a szimbolikus erőszakot a valóságostól.

Könnyen lehet, hogy éppen a fent idézett esetekhez hasonló önkéntes és futó látogatásokon a világvárosban tartózkodó utazók alkotják a másik végléte, ami a világváros látványosságának befogadását illeti. A „turizmus szemiotikájáról” szóló írásában Jonathan Culler Roland Barthes-tól merít, amikor megállapítja, hogy egy turista kész mindenben az adott dolgra vonatkozó jelet látni (Culler 1988: 154). Mások inkább „túlfunkcionalizálnak” minden szökást, pusztá fólhasználati módot látnak benne, tehát úgy okoskodnak, hogy az ember azért visel szőrmebundát, mert fázik. A turistát azonban nem lehet ilyen magyarázatokkal félrevezetni. Ő a kocsmát „tipikus brit pubnak” látja, a Quartier Latinben található vendéglő Quartier Latines vendéglőnek, számára még a gyorsforgalmi út nem csupán a közlekedés hatékony eszköze, hanem egy tipikus gyorsforgalmi út.

Az a helyzet, hogy az útikönyvét és fényképezőgépet szorongató turista sohasem jut el odaig, hogy túlfunkcionalizáljon bármit is, mert mielőtt megtenné, már haza is utazott. Távolról sincs azonban egyedül, amikor elvezi a világvárosban a körülötte zajló élet összességét. Valószínű, hogy a világváros lakosságának több kategóriájában is találunk utazókat, akik hasonlóan vélekednek. Még ha saját szokásaikra funkcionális magyarázatot találnak is, sok minden mást látványosságként tekintenek. Ezeknivül, minthogy önként tartózkodnak a világvárosban részben annak speciális jellege miatt, ők mindenképpen értékelik ezt a különlegességet.

A világváros látványosságának egyik jellemzője az, hogy mindent betölt: turistaként az ember úgy közelkedhet a neves látványlók (a Louvre, a Buckingham Palace, az Empire State Building) között, hogy útközben a csoda egy percre sem szűnik meg körülötte. Ugyanakkor a látványosság varázsa helyhez kötött. Nem szállítható; csak emlékeket és anekdotákat vihetünk magunkkal, cseleget különböző technikai eszközökkel készített részleges reprezentációkat. Éppen helyhez kötött varázsa teszi a világvárost világvárossá. Az embernek tényleg oda kell utaznia, hogy a saját szemével lássa, a saját fülével hallja, és a saját bőrén tapasztalja, ami ott történik.

Talán itt érdemes közbevetni: a média is hozzájárul ahhoz a benyomáshoz, hogy a világvárosokban mindig történik valami érdekes. Mivel képviselői különösen nagy számban nyilvánógnak a metropoliszokban, és mindenütt találkozzhatunk velük (több a tévécsatorna, a rádióállomás, a napilap, a hetilap, és minden utcáskoron árulnak újságot), még ami nem az adott városban zajlik, azt is úgy könyveljük el, mintha ott történe.

A kulturális piac

Ézen a ponton azonban elhagyjuk a kultúra áramlásának szervezeti keretét – melyet életformának nevezünk –, és egy köztes zónát magunk mögött hagyva máris a piac szervezeti kereténél járunk. Megismételtem, hogy a kortárs társadalmakban a jelentés és a jelentéséssel bíró forma nagyrészt fogyasztói cikké vált, és a világvárosok jelentőségük nagy részét annak köszönhetik, hogy kulturális piacként működnek.

Mindenekelőtt azonban az expresszív tevékenységek specialistáinak nagy számban való jelenléte miatt tekintjük a világvárosokat kulturális piacoknak – egyrészt azért, mert jelenléti folyamatok. Az expresszív tevékenységek specialistái azért tartózkodnak a világvárosban, illetve azért költöznek oda, mert ott találhatják meg mentorukat és művésztársait, akikől – bevallottan vagy sem – tanulhatnak intézményszerű vagy informális keretek között; ott működnek a munkajobb befogadó intézmények, illetve többé-kevésbé ott érhetik el tettezős vevőiket is.

Másrészt a kulturális fogyasztási cikkek is folyamatosan változnak. A világvárosokból értesülünk a legújabb irányzatokról, a legújabb divatról, izmusról, avantgárdról és „mozgalomról” (mely esetünkben nem a hagyományos értelemben vett mozgalom, inkább kulturális fogyasztási cikkeknek és azok termelőinek stílus és időszak szerinti beazonosítható együttese). A világváros folyamatosan keres új létrehozni, ezért kulturális piacának eseményeit elsősorban azoknak kell állandó figyelemmel kísérniük, akik szeretnének tájékozódni lenni.

Hogy mi táplálja ezt a kreativitást? Egyrészt a piac szervezeti keretén belül uralkodó természetes hajlam arra, hogy a szereplők újítás révén próbáljanak versenyelőnyhöz jutni. Másrészt kétségtelesen ugyanezen szereplők nemzetközi jellege és akaratereje, hiszen az expresszív tevékenységek specialistái tisztában vannak azzal, hogy a világvárosban való tartózkodásuk célja új kultúrák létrehozása. A képességek koncentrációja szintén fölmerül mint egy további tényező – a világvárosok feltehetően az átlagosnál nagyobb arányban vonzzák „a legjobbakat és legokosabbakat”.

Ugyanakkor a sokféleség is meghatározó szerepet játszik ebben a jelenségben. A kulturális kreativitás szemmel láthatóan szármakap egy diverzitásból. Raymond Williams például a századforduló avantgárd mozgalmait vizsgálva úgy találta, hogy általában nagyvárosi környezetből nőttek ki (mellyel kapcsolatban ő a viszonylagos kulturális autonómia és a nemzetköziségét hangsúlyozta), a művészek közül sokan bevándorlónak számítottak, és számos esetben többé-kevésbé provinciálisnak tekintett nemzeti kultúrákból érkeztek (Williams 1981: 83–84). Éppen az eltérő eredetű és eredeti formájukban kétes érvényű kifejezőmódok találkozása vezetett a nemzetállam kereteit meghaladó új tudatformák és gyakorlatok kialakulásához.

Williams diverzitáselemzésének következtetéseai valószínűleg nagyrészt érvényesek az ezredforduló közeldetvéle is, csak szelesőbb és transznacionális összefüggésben. A következőkben azonban egy ennél konkrétabb kérdésre szeretném fölívni a figyelmet. Nevezetesen: a kultúra áramlásának két szervezeti kerete, az életforma és a piac világvárosokban működő kölcsönhatásából adódó helyi lehetőségekre.

Az expresszív tevékenységek specialistái valószínűleg gyakran nyernek intellektuális és esztétikai ösztönzést az általános városi környezethez tartozó látványosságából. Ez az életforma/piac kapcsolat egyik formája, bár mint forma, nem egyértelműen körülhatárolt. Léteznek ennél konkrétabb összefüggések is, melyek elemeknek, elemcsoportoknak, jelentéseknek vagy jelentéssel bíró formáknak a szervezeti keretek közötti mozgásával járnak.

Fölvázolnám az események láncolatának egyik lehetséges, bár elnagyolt modelljét. Úgy gondolom, hogy ez a modell a leginkább egyes etnozenei irányzatok és nemzeti konyhaművészetek kulturális pályafutásának a leírására alkalmas, de lehet, hogy általánosabb érvényű. Az első fázisban véleményem szerint a kérdéses jelentés és jelentéssel bíró forma viszonylag szabadon áramlik egy szubkultúrán belül, amennyiben az adott szubkultúra eléggé nagy léptékű és összefüggő ahhoz, hogy elegendő morális és egyéb, nem anyagi jellegű támogatásban részesítse. Az emberek közösen főznek és zenélnak. Még ha enyhén specializálódtak is a közösség tagjai bizonyos javak előállítására, azok még nem váltak árucikké, még mindig nagyrészt a közösség személyes kapcsolatain keresztül mozognak. A második fázisban a közösségben működésbe lép egy magasabb szintű kulturális munkamegosztás. Ebben az esetben nyilvánvalóan már a közösség is elérte azt a kritikus tömeget, melynél érdemes a szubkulturálisnak elkülöníthető elemeket a közösség tagjainak piacára fogyasztási cikként bevezetni, szemben az életforma szervezeti keretén belüli szabad áramlással. A szélesebb értelemben vett piac természetesen mindig kapva kap a terjeszkedés lehetőségén. Ekkor a közösség tagjai még nem feltétlenül alakítják jellé az adott fogyasztási cikkeket, ami egybehangzik a fent elmondottakkal. Vagyis egyrészt tekinthetik őket mindennapi rutinjuk magától értetődő részének, másrészt viszont előfordulhat, hogy tisztában vannak az adott fogyasztási cikkek szubkulturális különbségével, és értékelik azt. Akárhogyan is, ekkor a fogyasztási cikkekkel a nagyobb nyilvánosság elé lépnek. A szubkultúra körzetében található élelmiszerboltokban, büfékben és éttermekben már kaphatóak az adott konyhaművészet nyersanyagai és termékei; a zenét a kisebbségi negyed színpadán játsszák (az előadó vagy egy helyi tehetség, vagy, ha a szubkultúra egy távolabbi társadalom nagyvárosi képviselője, akkor a perifériáról jött ünnepelelt sztár, aki az előadás kedvéért utazott ide) és a helyi kisebbségi rádióadón. Ezzel a kulturális fogyasztási cikkek központjában (ahol az adott elemek az első fázisban még nem számítottak fogyasztási cikknek) elérkezünk a harmadik fázisra: a nagyobb nyilvánosság azt is jelenti, hogy az adott cikkek az állandóan újdonságokra vadászó, szélesebb értelemben vett kulturális piac számára is hozzáférhetővé váltak. Az etnikum konyháját fölfedezik a gasztronómiai kalandorok, a zene etnoppá válik (lásd a karibi reggae-t Londonban az 1970-es években vagy az észak-afrikai rait Párizsban az 1980-as években). Egy másik New York-i látogató a következőképpen ízelgette a sokféleséget:

„A Greenwich Village-ben tett sétát élveztem a legjobban, mert olyan különleges hely. Ettem egy szelet pizzát, egy tacót, egy falafelt, és ittam egy cappuccinót.” (Nó, 20-29, asszisztens műsorigazgató egy rádióállomásnál, Nebraska) (Handel, 1984: 298).

Az események sorrendjének modellje természetesen több változatot is képes kezelni. Amikor egy szubkulturális, transznacionális közösség megjelenik a világvárosban, már lehet, hogy az anyaországgal együtt a második fázisnál tart. Más esetekben azonban a második lépés kimarad, és a szubkultúra szabad áramlású gazdaságából az adott cikk egyenesen a szélesebb kulturális piacra kerül, és ott válik fogyasztási cikké.⁷ Az is előfordulhat, hogy

⁷ Úgy tűnik, ugyanezt állítja Palmer a londoni Soho olasz vendéglőseiről (Palmer 1984); másrészt viszont James Watsonnak a szintén londoni Gerrard Streeten található kínai vendéglőkre vonatkozó megállapításai arra utalnak, hogy itt már elmozdulás történt a második fázisból a harmadik fázisba (Watson 1977: 196).

a harmadik fázisban az adott kulturális elem nem a szélesebb piac számára jelent vonzerőt, hanem – valamilyen önként vállalt sorsközösség alapján – egy másik szubkulturális közösség számára; ahogy például a Karib-tengeri bevándorlók zenéje, a reggae, először egyes, a brit fiatalok körében népszerű stílusok híveinél talált visszhangra. Néha a második és a harmadik fázis egybeesik, mert a szubkulturális közösség és a szélesebb piac ugyanabban a formában fogadja el az adott kulturális fogyasztási cikket; néha azonban a harmadik fázis további változásokkal jár, és kialakul az adott cikknek az a változata, mely jobban megfelel a szélesebb piacon uralkodó ízlésvilágnak. A zenében elválhat egymástól a „fusion” (feldolgozás) és a „roots” (eredeti) változat. Amíg azonban kapcsolatban maradnak egymással, esetleg dialektikus viszonyban, további újításra és a piacok közötti mozgásra kerülhet sor.⁸

A központ-periféria irányú áramlás

A modell, mely leírja, hogyan mozdulnak el a kulturális elemek az életmódok szervezeti keretén belül uralkodó belső változatosság felől először a szegmentált helyi piacok, majd a még szélesebb piacok felé azáltal, hogy fogyasztási cikké alakulnak, nem csupán a harmadik világból származó etnikai tárgyak esetében érvényes. Az Egyesült Államok kontextusában például már régóta alkalmazható annak a hatásnak a leírására, melyet az afroamerikai kultúra fejt ki – többek között, de nem kizárólag – az általános értelemben vett amerikai kultúrára a világvárosokban. Nagy-Britannia esetében a fiatalok több kulturális irányzatát is beilleszthetnénk a modell első fázisába, és nyomon követhetnénk, hogy később mi lesz a sorsuk. A világvárosok kontextusában azonban, amikor ebből a szempontból vizsgáljuk a harmadik világbeli háttérrel rendelkező transznacionális csoportok kultúráját, a legfontosabb azt látnunk, hogy a kultúrában föllelhető központ-periféria viszonyok mára – a világvárosok lakosságának összetétele és kulturális piacuk szerkezete következtében – a legtöbb esetben periféria-központ-periféria viszonyokká alakultak. Kétségtelenül továbbra is a világvárosokból indul ki a kultúra globális áramlása, de a globális kulturális tőzsde szerepét is betöltik. Előfordul – maradjunk a legegyszerűbb példánál –, hogy a harmadik világ zenéjéből először egy világváros zenéje lesz, és csak azután válik világzenévé.

Ezzel azonban elhagytuk a helyi terepet, és átléptünk a világvárosok és eltérő távolságokra található hátszövegeik közötti transznacionális kapcsolatok kérdéskörére. Vajon milyen csatornákon áramlik a kultúra közöttük?

A fent meghatározott négy transznacionális társadalmi kategória tagjainak fizikai mozgását mindenképpen figyelembe kell vennünk. Hacsak nem viselkednek kulturális kaméleonokként, a háttértől függően változtatva a színüket, valószínűleg magukkal visznek valamit a világvárosból másik otthonukba.

Nem állíthatjuk azonban, hogy erről a folyamatról bármit is tudnánk etnográfiai részletességgel. Hadd idézzem Sutton néhány sorát: „New Yorkban keresztezik egymást a Karib-tenger útjai [...] itt cserélnek gazdát, és itt jönnek létre a kulturális formák és ideológiák. A Karib-tengeren és a New Yorkban történő események kölcsönhatásának keresztüzében átalakul a New Yorkban élő spanyol anyanyelvű *hispanicek* és afrokaribiak élete. Az európai be-

⁸ Ezekről a kérdésekről lásd például Clarke és Hebdige megállapításait a reggae esetében bekövetkezett változásokról (Clarke 1980: 172; Hebdige 1987: 128).

vándorlók nagy részével szemben New York karibi lakossága folyamatosan ki van téve az emberek, gondolatok, gyakorlatok és ideológiák intenzív, kétirányú áramlásának a Karib térség és New York között. Ez a kétirányú csere és kölcsönhatás hozta létre azt a szociokulturális rendszert, melyet transznacionálisnak nevezhetnénk. Ez egy kötelék, mely egyértelműen összeköti – noha nem egyesíti –, átalakítja és tovább kreolósítja a karibi kultúrát és a karibi identitásokat New Yorkban és a Karib térségben egyaránt (Sutton 1987: 19–20).

Ez a szöveg azt sugallja, hogy a szerző tisztában van egy világváros és egy általa közvetlenül érintett térség késő huszadik századi helyzetével, mégis elmondhatjuk, hogy eddig kevesen vizsgálták a transznacionális kategóriákat éppen transznacionális mivoltuk figyelembevételével. Hagyományaiknak köszönhetően az antropológusok többet írtak a világvárosok harmadik világbeli lakosságáról, mint vezetői elitjéről, expresszív specialistáiról vagy turistáiról, de még őket is egyoldalúan bevándorlóként kezelik. Friedmann és Wolff a vezetői elitről megjegyzi, hogy: „Igen mobilis, többnyelvű csoport, mely képes kialakulatlan és megterhelő helyzetekben is dolgozni. Egyelőre keveset tudunk róluk” (Friedmann és Wolff 1982: 318).

Úgy tűnik, jelenleg minden, a világvárosok kulturális szerepének főrajzolására tett kísérlet abba a fölismerésbe torkollik, hogy több kutatásra van szükség. Ugyanakkor legalábbis utalhatunk néhány valószínűleg tetsző körülményre. A vezetői réteg, mivel szilárd szervezetekben dolgozik, a többieknél nagyobb eséllyel terjeszti ki élőhelyét a világvárosból más helyszínekre; a vállalatok kultúráját exportálják, és így azok többé-kevésbé szembeötlőek, elismertek és befolyásosak a periférián is. Az expresszív tevékenységek specialistái, amikor visszatérnek hazájukba – amennyiben valaha is visszatérnek –, új stílusú kulturális fogyasztási cikkek figyelemre méltó terjesztőivé válnak. Még akkor is, ha többnyire a periféria kulturális piacán működnek a továbbiakban, nagyon valószínű, hogy a világvárosban eltöltött idő közvetlen vagy közvetett formában hozzájárul hírnevük megszerzéséhez. Azok a harmadik világbeliek, akik hazatérnek egy világvárosból, művelt ember benyomását keltik. Ők azok, akiket Nyugat-Afrika angol nyelvterületein „beento”-nak (‘aki-már-járt-ott’-nak) neveznek. Mindezek a rétegek együttvéve, beleértve a hazatérő turistákat is, a továbbiakban közvetíthetik a kultúrának a világváros irányából érkező áramlását azáltal, hogy odafigyelnek arra, ami ott történik, és legalább érzelmi tőkét adják arra használatuk, hogy fönntartsanak néhány, a világváros felé nyitott információs csatornát.

Természetesen a kulturális fogyasztási cikkek központ-periféria irányú áramlása nem függ teljes mértékben a transznacionális csoportok személyes kapcsolataitól és élményeitől. A piac rendelkezik személytelen kapcsolatokkal is, melyeken keresztül a világvárosban élő-állított vagy átalakított jelentés elérheti az embereket a föld különböző pontjain mint kulturális fogyasztási cikk – függetlenül attól, hogy ezek az emberek tudatában vannak-e annak világvárosi vonatkozásával, és hogy érdekli-e őket ez a vonatkozás. Szükséges az a kettős látásmód, amely a világvárosra mint önmagában való helyre és egyben a belőle áramló kultúra egyik forrására vonatkozik, és amely kettősséget a legközvetlenebbül a különböző transznacionális csoportok tagjai képviselik. A világvárosok kortárs kulturális szerepének teljesebb megértéséhez tisztában kell lennünk azzal is, hogy azok számára, akik nem látogatnak el a világvárosokba, a média is fontos szerepet tölt be, mint az igazít helyettesítő látványosság. Minthogy a transznacionális szintű hatással rendelkező média általában otthonosan mozog a világvárosokban, és szívesen mutatja be azokat a világ többi részének, alig van olyan ember, aki semmit sem tud róluk mint helyekről. Egy olyan sorozatban például, mint a *Miami Vice*, a mitizált helyi életforma exportálható fogyasztási cikké válik, önmagára vonatkozó jelle; mint ahogy ez a turizmus esetében is történik. Így tehát minden alkalom-

mal, amikor a periférián találkozunk egy olyan kulturális fogyasztási cikkekkel, mely forrásától könnyebben eltávolítható, eszünkbe jut, hogy milyen érzés magát a látványosságot tapasztalni, és tudjuk, hogy „ez még mind semmi”.

Kulcsár Dalma fordítása

Hivatkozott irodalom

- Allman, T. D. (1987): *Miami*. New York: The Atlantic Monthly Press.
- Clarke, S. (1980): *Jah Music*. London: Heinemann.
- Culler, J. (1988): *Framing the Sign*. Norman: University of Oklahoma Press.
- Fischer, C. S. (1975): Toward a Subcultural Theory of Urbanism. In *American Journal of Sociology*, 80: 1319–1341.
- Friedman, J. (1990a): Being in the World: Globalisation and Localisation. In *Theory, Culture and Society*, 7(2–3): 311–328.
- Friedman, J. (1990b): The Political Economy of Elegance: An African Cult of Beauty. In *Culture and History*, 7: 101–125.
- Friedmann, J. (1986): The World City Hypothesis. In *Development and Change*, 17: 69–83.
- Friedmann, J. és G. Wolff (1982): World City Formation: An Agenda for Research and Action. In *International Journal of Urban and Regional Research*, 6: 309–344.
- Handel, G. (1984): Visiting New York. In *The Apple Sliced*. V. Boggs, G. Handel és S. F. Fava (szerk.). South Hadley, MA: Bergin and Garvey.
- Hannerz, U. (1987): The World in Creolisation. In *Africa*, 57: 546–559.
- Hannerz, U. (1989a): Notes on the Global Ecumene. In *Public Culture*, 1(2): 66–75.
- Hannerz, U. (1989b): Culture Between Center and Periphery: Toward a Macroanthropology. In *Ethnos*, 54: 200–216.
- Hannerz, U. (1990): Cosmopolitans and Locals in World Culture. In *Theory, Culture and Society*, 7(2–3): 237–251.
- Haruo, S. (1990): The Labour Shortage and Workers from Abroad. In *Japan Echo*, 17(1): 57–62.
- Hebdige, D. (1987): *Cut 'n' Mix*. London: Comedia.
- Heenan, D. A. (1977): Global Cities of Tomorrow. In *Harvard Business Review*, 55(3): 79–92.
- King, A. D. (1990): *Global Cities*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Korff, R. (1987): The World City Hypothesis: A Critique. In *Development and Change*, 18: 483–493.
- Lockwood, C. és C. B. Leinberger (1988): Los Angeles Comes of Age. In *The Atlantic Monthly*, 261(1): 31–56.
- Masai, Y. (1989): Greater Tokyo as a Global City. In *Cities in a Global Society*. Urban Affairs Annual Reviews, 35. L. V. Knight és G. Gappert (szerk.). Newbury Park, London: Sage.
- Naipaul, V. S. (1987): *The Enigma of Arrival*. New York: Knopf.
- Palmer, R. (1984): The Rise of the Britalian Culture Entrepreneur. In *Ethnic Communities in Business*. R. Ward és R. Jenkins (szerk.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Redfield, R. és M. Singer (1954): The Cultural Role of Cities. In *Economic Development and Cultural Change*, 3: 53–73.
- Rimmer, P. J. (1986): Japan's World Cities: Tokyo, Osaka, Nagoya or Tokaido Megalopolis? In *Development and Change*, 17: 121–157.
- Sassen-Koob, S. (1984): Cities in Transformation. In *Urban Affairs Annual Reviews*, 26. Beverly Hills, CA: Sage.
- Sassen-Koob, S. (1986): New York City: Economic Restructuring and Immigration. In *Development and Change*, 17: 85–119.
- Simmel, G. (1964): *The Sociology of Georg Simmel*. New York: Free Press.
- Sutton, C. R. (1987): The Caribbeanization of New York City and the Emergence of a Transnational Socio-Cultural System. In *Caribbean Life in New York City*. C. R. Sutton és E. M. Chaney (szerk.). New York: Center for Migration Studies.
- Toshio, W. (1990): A Flawed Approach to Foreign Labour. In *Japan Echo*, 17(1): 45–50.
- Watson, J. L. (1977): The Chinese: Hong Kong Villagers in the British Catering Trade. In *Between Two Cultures*. J. L. Watson (szerk.). Oxford: Blackwell.
- Watson, W. (1960): The Managerial Spiralist. In *Twentieth Century*, 7: 413–418.
- Webb (1989): The New Wave: Japan in London. In *Encounter*, 72(5): 3–7.
- Webber, M. M. (1968): The Post-City Age. In *Daedalus*, 97: 1091–1110.
- Williams, R. (1981): *Culture*. London: Fontana.